

Ткаченко О. О.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

РЕГІОНАЛЬНІ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВІ ПІДСИСТЕМИ ЯК СИСТЕМНІ МУЛЬТИПЛІКАТОРИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті дано визначення туристсько-рекреаційного потенціалу як комплексу природних, історичних, культурних, соціальних та економічних передумов і умов для організації туристсько-рекреаційної діяльності та формування туристичних продуктів. Описано стратегію розвитку туризму. Охарактеризовано структурну та управлінську синергію. Показані переваги розвитку туризму для сільського господарства та будівництва.

***Ключові слова:** високоструктурований соціально-економічний комплекс, туристично-рекреаційний комплекс, синергетичний ефект, структурна синергія, управлінська синергія, туристично-рекреаційний кластер, рекреаційний потенціал.*

Tkachenko O.

East European University of Economics and Management

REGIONAL AREA INDUSTRY-SPECIFIC SUBSYSTEMS AS SYSTEM MULTIPLIERS OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMY

In this article the definition of tourist and recreational potential as a complex of natural, historical, cultural, social, and economic preconditions and conditions for the organization of tourist and recreational activity and tourism products formation is given. The tourism development strategy is described. Structural and managerial synergy is characterized. The advantages of tourism development for agriculture and construction industry are shown.

***Keywords:** highly structured social and economic facility, tourist and recreational complex, synergistic effect, structural synergy, managerial synergy, tourist and recreational cluster, recreational potential.*

ВСТУП

У рамках розвитку соціально-економічної системи регіону особливе місце посідають питання управління таким складним системним утворенням, як туристично-рекреаційний комплекс,

зумовлені особливостями його функціонування, складністю проблем розвитку і актуальністю їхнього вирішення.

Туризм впливає на розвиток усіх галузей економіки, однак цей вплив розвивається в традиційній статистиці, оскільки доходи, що генеруються туризмом, враховуються в інших галузях, а показники самої галузі туризму виявляються значною мірою заниженими.

Відсутність підходу до оцінки галузі туризму як єдиного цілого обумовлює недооцінку його значущості і, як наслідок, невірну розстановку пріоритетів та ініціатив у розподілі інвестиційних ресурсів. Проблема адекватного статистичного відображення внеску туристично-рекреаційного комплексу в економіку України є надзвичайно актуальною.

Дослідженням туристичного потенціалу регіону та особливостей розвитку туристично-рекреаційного комплексу займаються багато науковців, зокрема такі: Л. О. Агафонова, А. Б. Гайдук, З. В. Герасимчук, П. В. Гудзь, О. О. Бейдик, М. П. Бутко, О. О. Безносок, Ю. П. Гуменюк, В. І. Мацола, Л. Г. Чернюк, Л. М. Черчик, І. Ю. Швець та ін. Кожен дослідник використовує різні підходи до вивчення економічних явищ і процесів, що стосуються туристично-рекреаційного комплексу. Дослідники формують власну сукупність показників, що є індикаторами розвитку туристично-рекреаційного комплексу в регіоні, країні, на основі яких визначають перспективи розвитку ринку туристичних послуг.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення оптимального статистичного відображення внеску туристично-рекреаційного комплексу в економіку країни та перспектив розвитку туристично-рекреаційного комплексу України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туристично-рекреаційний комплекс як частина загального господарського комплексу регіону являє собою нові форми кооперування туристичних та взаємопов'язаних галузей. Діяльність належних до них туристичних, рекреаційних та підприємств і організацій інфраструктури регіону спрямована на створення, просування і реалізацію унікальних туристичних продуктів території. Для них характерно:

- об'єднання тісними виробничими та економічними зв'язками,
- спільне оптимальне використання географічного положення і ресурсів території, займаної комплексом,
- координація державними та (або) іншими структурами (консультативний орган, рада, асоціація) [4].

Туристично-рекреаційний комплекс як структурний соціально-економічний об'єкт з позиції системного підходу являє собою цілісну

сукупність підсистем, що у певних опосередкованих територією взаємозв'язках між собою і у взаємозв'язку з іншими системами вищого порядку, зокрема соціально-економічною, політико-правовою, екологічною та іншими, включає підсистему первинної мотивації, підсистему забезпечення перебування, підсистему виробництва і реалізації туристичних продуктів, підсистему підтримки та розвитку туристично-рекреаційного комплексу і підсистему споживачів туристичного продукту. Загально визнаними економічними функціями туризму є виробнича, а також функції забезпечення зайнятості та створення доходу. Реалізація цих функцій визначає місце туризму в економіці регіону.

Туризм впливає на розвиток усіх галузей економіки, однак цей вплив розмивається в традиційній статистиці, оскільки доходи, що генеруються туризмом, враховуються в інших галузях, а показники самої галузі туризму виявляються значною мірою заниженими.

Розвиток туризму сприяє зростанню ефективності інших галузей економіки за рахунок синергії. У цьому випадку мають місце два типи синергізму – структурний і управлінський. Структурний синергізм – при якому ефект виникає за рахунок об'єднання ресурсів суміжних галузей. Управлінський синергізм дозволяє досягти більш високої якості управління регіональної економічною системою.

У межах туристично-рекреаційного кластера також можуть бути забезпечені такі види синергії:

- просування (зниження питомих витрат за рахунок єдиної маркетингової стратегії і реклами загального бренду);
- виробництва (збільшення туристичних потоків і завантаження засобів розміщення веде до розширення клієнтської бази підприємств громадського харчування та інших підприємств сфери послуг і розваг);
- інвестування (ефект злиття фінансових ресурсів різних бізнесів);
- управління (оптимальне використання кадрового потенціалу територій).

Туризм стимулює розвиток галузей, для яких обслуговування туристів не є основним видом діяльності. Це підприємства торгівлі, культури тощо [2].

Найбільший інтерес являє оцінка синергетичного ефекту від розвитку туризму для агропромислового комплексу та виробництва будівельних матеріалів, оскільки ці напрямки можна виділити в якості пріоритетних.

Для сільськогосподарського виробництва зростання кількості туристів і екскурсантів, які прибувають на територію України, збільшує місткість ринку і сприяє:

- розвитку виробництва екологічно чистих продуктів харчування, попит на які зростає, незважаючи на їхню високу вартість;

- зростанню попиту на продукцію агропромислового комплексу з боку підприємств громадського харчування;
- розвитку підприємств оптово-роздрібної торгівлі, що реалізують продукцію агропромислового комплексу і орієнтовані на транзитний потік;
- притоку інвестицій у розвиток переробних виробництв і виробництво продукції з високою доданою вартістю [1].

Для будівельної промисловості розвиток туризму означає стійкий попит на продукцію галузі за рахунок:

- реалізації великих інвестиційних проектів з будівництва гірськолижних комплексів;
- активізації будівництва готелів, об'єктів громадського харчування, побутового обслуговування, магазинів та інших об'єктів соціальної інфраструктури;
- приватного житлового будівництва;
- будівництва курортної нерухомості в туристичних центрах із залученням коштів приватних інвесторів.

Розглядаючи вплив розвитку туризму на економіку і соціальну сферу регіону, можна виділити вплив прямий і непрямий.

Прямий вплив розуміється як результат вкладу туристичних грошей у підприємства туристично-рекреаційного комплексу, матеріальне забезпечення його працівників та створення нових робочих місць.

Непрямий вплив проявляється в ефекті мультиплікатора, який виникає внаслідок циркуляції туристичних витрат в регіоні. Розрізняють:

- мультиплікатор доходу;
- мультиплікатор продажу;
- мультиплікатор обсягу виробництва;
- мультиплікатор зайнятості;
- інвестиційний мультиплікатор.

Варто охарактеризувати кожен з мультиплікаторів. Мультиплікатор доходу – додатковий дохід, отриманий у результаті збільшення витрат туристів. Мультиплікатор продажу – додаткові обороти підприємств туристично-рекреаційного комплексу, обумовлені зростанням туристичних витрат. Мультиплікатор обсягу виробництва – обсяг додаткової продукції або послуг, вироблених за рахунок зростання туристичних витрат. Мультиплікатор зайнятості – загальна кількість нових робочих місць, створених за рахунок зростання туристичних витрат (відношення числа робочих місць, створених додатковими витратами, до загального числа робочих місць у туристичній галузі). Цей показник може бути використаний для оцінки

соціальної ефективності розвитку туризму в регіоні. Інвестиційний мультиплікатор – вплив капіталовкладень на сумарний дохід.

Коректній оцінці мультиплікативного ефекту від розвитку туризму для економіки України заважає висока частка тіньового сектору у цій галузі.

Розвиток туристичної сфери збільшить надходження до бюджетів усіх рівнів за рахунок збільшення доходів від прямих і непрямих послуг, максимальної існуючої матеріальної бази оздоровлення та відпочинку, реалізації сувенірів і виробів народних промислів.

Розвиток високоефективного туристичного комплексу підвищить його привабливість як сфери міжнародного підприємництва і ділового співробітництва, створить стимули для припливу капіталу в економіку.

Природні умови України дозволяють розвивати практично всі види туризму і відпочинку, в тому числі такий перспективний і високоприбутковий напрямок, як гірськолижний.

З погляду рекреаційного районування Україна може бути розділена на два райони – степовий і гірський, а також на зони відповідно до напрямку туристично-рекреаційної діяльності. Найбільш перспективним для розвитку туризму є гірський район, в якому сконцентровані основні природно-рекреаційні ресурси.

У степовій зоні перспективним напрямком може стати туристичне освоєння територій, розвиток напрямків, пов'язаних з відпочинком на воді, а також етнотуризм.

На сьогоднішній день утворена структура колективних місць розміщення не дозволяє повною мірою задовольнити зростаючий попит на туристичні послуги ні кількісно, ні якісно в силу фізичного та морального зносу матеріально-технічної бази галузі. Збільшення числа ліжко-місць в останні роки відбувається значною мірою за рахунок будівництва міні-готелів і баз відпочинку [3].

Аналіз ринку з різних видів туризму в розрізі «частка ринку» / «темп зростання» за методологією VCG показує, що основним активом нині є напрямки санаторно-курортного відпочинку, культурно-пізнавального і соціального туризму, а проблемою є відсутність «зірок». У зв'язку з цим основні маркетингові зусилля повинні бути сконцентровані на напрямках, що дозволяють отримати найбільше зростання обороту туристичної галузі, в першу чергу – розвитку гірськолижного напрямку.

Незважаючи на досить високі темпи зростання обсягу наданих туристичної галузю послуг у період 2007–2014 рр., їхня частка в загальному обсязі платних послуг, за даними державної статистики по Україні, склала 1,9–3,8 %. Існуюча система статистичного обліку не дозволяє адекватно відобразити внесок галузі у соціально-економічний розвиток регіону, розрахувати виникаючий мультиплікативний ефект з урахуванням непрямих генерованих доходів.

Туризм є однією з найбільш динамічно розвинених, економічно ефективних і перспективних галузей світової і української економіки. У зв'язку з цим більшість суб'єктів декларує необхідність розвитку туристично-рекреаційного сектору в числі найважливіших напрямів регіональної економіки.

Україна володіє унікальним природно-ресурсним і рекреаційним потенціалом, багатою культурно-історичною спадщиною, тому однією із зон випереджального розвитку регіону в стратегічній перспективі має стати туристично-рекреаційний кластер.

Виділення розвитку туризму в числі найважливіших пріоритетів соціально-економічного розвитку України – це можливість забезпечити високий рівень життя населення на базі розширення сектору послуг в економіці регіону, переходу до раціонального невиснажливого природокористування, формування сучасної транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури, підвищення рівня сервісу в усіх галузях.

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в рамках сталого розвитку можна визначити як стабільний, збалансований розвиток галузі в межах господарської ємності регіональних екосистем, що забезпечує прогресивну динаміку добробуту нинішнього покоління і здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [4].

Туристично-рекреаційний потенціал можна визначити як сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних передумов і умов для організації туристично-рекреаційної діяльності й формування туристичних продуктів.

Вигідне географічне положення і сусідство з центрами «рекреаційного попиту», якими є економічно розвинені регіони, природно-кліматичні чинники, багаті культурні традиції, наявність великої кількості пам'яток історії та культури складають основу туристично-рекреаційного потенціалу України.

Нині туризм є однією з найперспективніших галузей економіки України. Беручи до уваги ландшафтні особливості території країни, її багату культурно-історичну насиченість, традиційний життєвий уклад, особливого поширення в Україні отримали такі види туризму, як санаторно-курортний, культурно-пізнавальний, напрями активного відпочинку – пішохідний, гірський, альпінізм тощо, а також неорганізовані форми гірськолижного відпочинку, авто- і мототуризму [5].

Передумовами й загальними закономірностями розвитку туризму та рекреації, які визначають необхідність забезпечення сталого розвитку туристично-рекреаційного комплексу України, є:

- постійне підвищення попиту на туристично-рекреаційні послуги з боку населення великих міст і мегаполісів, у тому числі на послуги «вихідного дня»;
- підвищення вимог до якості та різноманітності туристично-

рекреаційних послуг;

– зростання інтересу до різних напрямів екотуризму, що обумовлює інвестиційну привабливість територій національних парків і природних заповідників як об'єктів туристичної індустрії;

– можливість отримання додаткового ефекту, обумовленого прямим і непрямим впливом розвитку туризму на соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

Природні і кліматичні умови України дозволяють успішно розвивати практично всі види туризму і відпочинку, як зимового, так і літнього.

ВИСНОВКИ

Природні умови України дозволяють розвивати практично всі види туризму і відпочинку, в тому числі такий перспективний і високоприбутковий напрямок, як гірськолижний.

Незважаючи на досить високі темпи зростання обсягу наданих туристичної галузю послуг у період 2007–2014 рр., їхня частка в загальному обсязі платних послуг, за даними державної статистики по Україні, склала 1,9–3,8 %. Існуюча система статистичного обліку не дозволяє адекватно відобразити внесок галузі у соціально-економічний розвиток регіону, розрахувати виникаючий мультиплікативний ефект з урахуванням непрямих генерованих доходів.

Україна володіє унікальним природно-ресурсним і рекреаційним потенціалом, багатою культурно-історичною спадщиною, тому однією із зон випереджального розвитку регіону в стратегічній перспективі має стати туристично-рекреаційний кластер.

Виділення розвитку туризму в числі найважливіших пріоритетів соціально-економічного розвитку України – це можливість забезпечити високий рівень життя населення на базі розширення сектору послуг в економіці регіону, переходу до раціонального невиснажливого природокористування, формування сучасної транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури, підвищення рівня сервісу в усіх галузях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова Л., Агафонова О. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Київський ун-т туризму, економіки і права. К. : Знання України, 2002. 352 с.
2. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. 7-е изд. СПб. : Питер, 2007. 496 с.
3. Афоничкин А. И., Михаленко Д. Г. Управленческие решения в экономических системах : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2009. 480 с.
4. Лихоманкова О. В. Стан і перспективи регіонального розвитку туризму в Україні // Актуальні проблеми економіки. № 6 (36). 2004. С. 149–155.
5. Уніят А., Альховіцька О. Перспективи розвитку ринку готельних послуг в Україні: світовий досвід та вітчизняна практика // Вісник ТАНГ. № 5-2. 2005. С. 257–265.

Дата надходження до редакції – 21.08.2017 р.